

Протоколи слідчих і судових як джерело доказів

*Тищенко К., студентка гр. Ю-85
Науковий керівник – Ільченко О.В.,
викладач кафедри права СумДУ*

Охорона прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства, швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний, є основними завданнями кримінального процесу. Певні недоліки виникають через недосконалість організації роботи слідчих та дізнавачів, помилки у застосуванні науково-технічних засобів. Існує також ряд теоретичних проблем, вирішення котрих потребує подальшого наукового вивчення й осмислення. До них належать процесуальні та криміналістичні аспекти застосування певних методів і засобів фіксації фактичних даних, їх впливу на структуру і зміст протоколу і додатків до нього тощо. Проблемам протоколювання слідчих дій у літературі приділялася належна увага в роботах науковців: С.В. Андрєєва, М.І. Бажанов, Ю.Ж. Краузе, В.О. Образцова, Б.І. Пінхасов, М.С. Строгович, Б.С. Тетерін. Не достатньо чітко або взагалі не врегульовані чинним КПК України процесуальні правила протоколювання змісту і результатів окремих слідчих дій. Усе це разом і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Згідно ч. 1 ст. 65 КПК України «кримінально-процесуальні докази – це фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи».

Під «фактичними даними» розуміють не самі факти об'єктивної дійсності, які «приєднати» до справи неможливо, а відомості про них. Власне кажучи, фактами для суб'єкта доказування стають лише ті події та явища об'єктивної дійсності, які він сам виділив за їх зв'язок із вчиненим злочином, і вони здатні підтверджувати або спростовувати обставини предмета доказування.

Усі докази мають однакову юридичну силу для вирішення завдань доказування, але вони різні за своїм походженням, структурою і функціями під час доказування. Залежно від цих особливих ознак, у теорії доказів існує науково-обґрунтована система класифікації доказів [1, с. 104]. Так, докази поділяють на види: показання свідків, показання потерпілого, показання підозрюваного, висновок експерта тощо [2, с. 35].

Документ (від лат. documentum - свідоцтво) - це матеріальний носій записів (папір, кіно- та фотоплівка, магнітна стрічка, перфокарта інше) з зафіксованою на ньому інформацією, призначеною для її передавання в часі та просторі. Слово «документ» здавна утримує міцні позиції у понятійно-термінологічному арсеналі вчених і практиків-юристів самого різного профілю. Не є винятком щодо цього і лексикон оперативних працівників органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду, всіх тих, хто професійно пов'язаний з боротьбою з правопорушеннями по кримінальних справах, так і вчених-криміналістів, процесуалістів та інших представників наук кримінально-правового напрямку [3, с. 146]. Документами послуговуються при вирішенні правових і криміналістичних завдань. За їх допомогою виявляються та розкриваються злочини, виявляються винні у здійсненні злочинів та реабілітуються помилково підозрювані [4, с. 109].

Документ у кримінальному процесі - це матеріальний об'єкт, на якому особа, яка проводить дізнання, дізнавач, слідчий, прокурор, суддя (суд), а також інші особи (службові чи інші) загальнодоступним для документа способом зафіксували дані, які мають значення для кримінальної справи, як докази чи джерела доказів. Кримінально-процесуальний закон (ст. 83 КПК України) під документом розуміє джерела доказів, у яких викладено або засвідчено обставини, що мають значення для справи. Законодавець, акцентувавши увагу на понятті документа, не згадав про його матеріальний носій, спосіб викладення, зберігання, перетворення і передачі інформації та про інші елементи у структурі документа як джерела доказів. Тому з цього питання є різні думки у кримінально-процесуальній літературі.

Б. І. Пінхасов визначає документ як предмет, призначений засвідчити юридичні факти, які викликають його виникнення, змінення або закінчення правовідносин. Пізніше він

уточнює це визначення і стверджує, що документ як матеріальний об'єкт містить відомості про події та факти, викладені за допомогою письмових та інших знаків, що однозначно передають людську думку або закріплені й відтворюють її за допомогою технічних засобів у вигляді зображення чи усної мови [5, с. 135]. Б. С. Тетерін йде далі, говорячи не просто про призначення документа засвідчувати юридичні факти, але й про необхідність спеціальної вказівки на це у законі. На його думку, як докази по кримінальній справі можуть виступати лише ті документи, «за якими закон визнає юридичну силу (заповіти, довіреності, договори та інше)» [5, с. 136].

Деякі автори вважають, що не слід поняття документа - джерела доказової інформації - формулювати як матеріальний носій, який містить відомості, що мають значення для справи, через те, що таке розуміння документа заздалегідь надає йому статус речового доказу. М. І. Бажанов до документів відносить різні довідки, офіційні листи, акти ревізій та інвентаризацій, пояснення службових осіб, заяви громадян тощо, однак визначення документа як носія доказової інформації не дає. З точки зору криміналістики, на думку В. О. Образцова та С. В. Андрєєва, документ - це матеріальний носій спеціально зафіксованої в ньому літерами, символами, іншими засобами комунікації інформації, яка має значення для виявлення, розкриття злочинів, вирішення інших завдань у кримінальному судочинстві [5, с. 137].

Спроба розмежувати обидва види документа за методом їх дослідження також є неспроможною. В основі розмежування лежить неправильний погляд на те, що документ - речовий доказ «цікавить слідчого та суд передусім не своїм змістом, не думками, які в ньому відображено, а тими або іншими слідами злочинної дії, які знаходяться на ньому, або тим, що цей документ знайдено на місці, де було вчинено злочин». Тому окремі автори вважають, що, якщо документи - речові докази - досліджуються за формою (криміналістичним шляхом), то інші документи досліджуються тільки за змістом. Однак, зміст документа незалежно від того, яким він є доказом, завжди має значення для справи.

Таким чином, можна погодитись з В. Іщенко, який правильно розкрив поняття документа як джерела доказів у кримінально-процесуальному розумінні як матеріального об'єкта, що у зафіксованій формі безпосередньо відображає відомості про події і факти, які мають кримінально-процесуальне значення і викладені за допомогою знаків, що читаються людиною (власними силами або завдяки застосуванню технічних засобів), та дозволяють однозначно відтворювати у вигляді зображень або усної мови, передавати і тлумачити думку людини, складений певною особою, підприємством, установою, організацією, одержаний у встановленому порядку органами розслідування або судом і доданий до матеріалів кримінальної справи.

Кримінально-процесуальне законодавство України до доказів цілком виправдано відносить не всі процесуальні документи, а лише протоколи слідчих та судових дій. Тут слід зауважити, що КПК України ширше визначає коло документів, які можуть бути віднесені до даної групи доказів, ніж, скажімо, КПК РФ. Так, згідно зі ст. 87 КПК РФ, доказами у кримінальній справі є протоколи, які засвідчують обставини та факти, встановлені під час огляду, виїмки, обшуку, затримання, пред'явлення для впізнання, а також під час провадження слідчого експерименту, складені в передбаченому законом порядку. В даному переліку немає протоколів таких слідчих дій, як допит свідка, потерпілого, підозрюваного та обвинуваченого, очна ставка [4, с. 111].

Протокол судового засідання є єдиним процесуальним документом, який свідчить про всі судові дії та рішення, які мали місце в процесі судового слідства кримінальної справи. Виключно за його змістом можуть судити про процесуальний порядок, дослідження (встановлення судом) доказів по кримінальній справі, дії суду та всіх учасників судового слідства (заяви та задоволення клопотань та інше), що мають місце при розгляді справи тощо. У протоколі судового засідання фіксуються всі судові дії, за винятком висновку експертизи, яка проводилася згідно з постановою (за ухваленням) суду та після цього долучається до протоколу судового засідання. Питання та відповіді на них, які були задані експертом під час судового слідства, фіксуються в протоколі судового засідання.

Я вважаю, що в новому Кримінально-процесуальному кодексі України, який планується прийняти, необхідно було б визначити основні вимоги, яким мають відповідати використовувані методи і засоби протоколювання: законність (правомірність), етичність, безпека, ефективність та достовірність, а також можливість перевірки процесуальними засобами.

На мою думку, необхідно включити до розділу «Докази» Кримінально-процесуального кодексу України нову статтю «Фактичні результати технічного документування» в якій буде зазначатися про те, що фактичними результатами технічного документування є фотознімки, кінофільми, фонограми, відеофільми та інші матеріали, отримані в результаті застосування технічних засобів при виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів.

Список використаних джерел

1. Прилуцький П. Проблема реалізації засобів доказування у кримінальному процесі / П. Прилуцький // Право України. – 2008. - № 8. – С. 104-109.
2. Дубінцька Т. Місце документів у системі процесуальних джерел доказів / Т. Дубінцька// Підприємництво, господарство і право. - 2008. - № 11. – С. 35-38.
3. Корсун В. Про участь суду у збиранні доказів при розгляді кримінальної справи в I інстанції / В. Корсун// Підприємництво, господарство і право. – 2010. - № 11. – С. 146-149.
4. Міхеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України. – К.: Либідь, 1992. – 219 с.
5. Аленіна Ю.П. Кримінально – процесуальне право України. - Х.: ТОВ Одиссей. 2009. – 806 с.